

Бојан Симић,
Пропаганда Милана Стојадиновића,
ИНИС, Београд, 2007, 348 стр.

Крајем 2007. године, у издању ИНИС-а, изашла је књига аутора мр Бојана Симића *Пропаганда Милана Стојадиновића*, настала на темељу магистарског рада који је аутор одбранио на Филозофском факултету у Београду марта 2006. године, на Катедри за историју Југославије. Ово је прва књига којом се Симић представља стручној јавности, као и широј читалачкој публици, али, разуме се, не и први истраживачки рад. Истраживања магистра Бојана Симића везана су за историју државе и друштва Краљевине Југославије и историју штампе, радија и пропаганде.

У суштини једноставан наслов књиге добро је одабран, иако нејасно остаје изостављање хронолошке одреднице из наслова књиге, што је надокнађено на првим страницама Предговора, где сазнајемо да је хронолошки распон Симићевог рада период Стојадиновићеве владе (јун 1935 – фебруар 1939). Наслов обухвата суштину: реч је, како читамо из рада, о неодвојивости пропаганде државе (владе) и личности која је ту владу персонификовала. Милан Стојадиновић се у наслову књиге јавља, дакле, и као појединац и као институција.

Иако период који је обрађен у књизи представља у пуном смислу речи епоху у историји Југославије, ипак ни епоха ни личност која ју је умногоме обележила није довољно осветљена у историографији. Напор аутора ове књиге вредан је допринос осветљавању једног сегмента те епохе, наиме „развоју употребе медија и феномена пропаганде у Југославији“, чему се период Стојадиновићеве владе „може сматрати својеврсном прекретницом“, у којој ни моћни шеф југословенске владе није без снажног личног утицаја.

Упознавши читатељке и читаоце са богатом изворном основом за свој рад, која покрива, рекло би се, сву релевантнију архивску и другу грађу, Симић је дао и сумаран преглед историографске литературе, која на мање или више непосредан начин обрађује тему којој је посветио своје истраживање, учачавајући њену парцијалност и недостатност у оном сегменту чијем се истраживању Симић посветио и чији је резултат ова монографија.

У уводу монографије, насловљеном „Појам, историјат и врсте пропаганде“, Бојан Симић је дао кратак преглед развоја појма *пропаганда*, његовог историјата и значења, учачавајући контроверзу појма садржану у семантичком осцилирању између вредносне неутралности и вредносно негативних конотација. Аутор се определио за вредносну неутралност самог *појма*, али је уочио и важност контекста пропагандне активности, њеног садржаја, који најчешће није вредносно неутралан. Такође, аутор је прихватио структуру пропаганде која је већ позната у литератури (М. Тадић, *Основи међународне пропаганде*, Београд, 2002) коју чини шест елемената: субјект пропаганде, пропагандна порука, објекат пропаганде, медији, услови у којима се пропагандно делује и последице пропагандног деловања. Симић је понудио и неколико подела пропаганде, од којих је најбоље развијена подела на белу, црну и сиву пропаганду, при чему је критеријум за разврставање познатост или препознатљивост аутора пропагандне поруке.

Прво поглавље, „Милан Стојадиновић и влада Милана Стојадиновића“, представља краћу политичку биографију Милана Стојадиновића и кратак историјат

Стојадиновићеве владе и њене укупне политике. Иако без значајнијих помака у научним знањима о овом периоду, прво поглавље Симићеве књиге користан је увод за свакога ко има потребу да се упозна са основним правцима те политике, неопходан за праћење излагања у наредним поглављима. Осим фактографије са страница овог поглавља „бљесне“ и понека лична карактеристика моћног председника Министарског савета, изнијансирана у поглављима која следе.

У другом поглављу рада, „Организација пропаганде у европским државама тридесетих година двадесетог века“, аутор се посветио реконструкцији и анализи организације пропагандне активности у европским земљама у реченом периоду, описујући тако шири контекст у којем се јавља пропаганда Милана Стојадиновића. Ово поглавље је значајно пре свега као оквир за компаративну анализу феномена, високо инвестиран метод у савременој историографији, која у овом раду, нажалост, остаје више на нивоу реконструкције и дескрипције, дакле недовршена, препуштајући да се неки закључци „сами намећу“, имплицитно сугерисани. Излет магистра Бојана Симића у компаративни приступ у овом раду успешан је у оној мери у којој су му то дозволила наведена ограничења, остајући више механички него суштински, више показатељ исправне оријентације историчара са добром методолошком артикулацијом него што је свестрано осветлио феномен политичке пропаганде у ширем европском или регионалном контексту, што би требало да буде исход озбиљније компаративне студије, која нас очекује након завршетка Симићеве докторске дисертације. Уздржаност од закључака у погледу компаративних анализа у условима објективно рудиментарних сазнања одаје историчара доброг такта.

Од трећег поглавља „Организација и начин извођења пропаганде Милана Стојадиновића“ прати се истраживачки подухват у својој пуној снази. Број и квалитет извора у научном апарату од овог поглавља се значајно повећава. Након краћег помињања развоја службе за информисање у Србији – од службе „Прески биро“, основане почетком шездесетих година 19. столећа до Ратног прес-бироа при Обавештајном одсеку Врховне команде током Првог светског рата – Симић се концентрише на развој Централног прес-бироа (ЦПБ) Краљевине Југославије, основаног априла 1929. године и упознаје нас са његовом структуром, циљевима и задацима (нарочито у време владе Милана Стојадиновића).

Будући да је ЦПБ био служба при Председништву Министарског савета и да је Стојадиновић лично био заинтересован за његов рад, то је са доласком Стојадиновића на чело владе веза ЦПБ-а и председника владе постала и институционална и лична. Сам Милан Стојадиновић је „дао иницијативу за измену Пословника... само десет дана након званичног преузимања места председника владе“, увиђајући значај ове институције „за пропаганду државе, али и за личну промоцију у земљи и пред међународном јавношћу“. Непрестано контролишући рад шефа Прес-бироа Косте Луковића, Стојадиновић је имао знатан утицај на делатност ове установе, која је деловала по упутствима скројеним „пре свега, у интересу владе, а тек после у интересу истине“, што се постизало више тенденциозном селекцијом података, а не истинама. Временом је постајало све теже „раздвојити промоцију председника владе од промоције државе“. Кроз реконструкцију рада посебних одељака ЦПБ-а Симић је уверљиво представио напоре ове службе да се модернизује и „ухвати корак са временом“, као и да координира своје активности са сличним установама земаља са којима је Југославија била у савезу. Симић закључује да је ЦПБ, обављајући улогу контроле и цензуре, са једне, и производње и

дистрибуције информација, са друге стране, играо улогу министарства пропаганде, само „без пропагандистичке фирме“.

Посебан одељак посвећен је телеграфској агенцији Авала, основаној септембра 1919. године са задатком да прослеђује вести из земље и иностранства. Иако приватно акционарско друштво, фактички је била под државном егидом. Била је део међународне мреже „Савезне агенције“, а свој рад је дефинисала као „помагање владе у њеној политици“. Њен рад на пропаганди, који Симић оцењује као „огroman“, такође је интензиван у време Стојадиновићеве владе.

Средишње и „најзначајније средство пропаганде владе Милана Стојадиновића“ представљала је штампа. Симић у свом раду наглашава да она није била слободна и да је цензура посредством ЦПБ-а, Министарства унутрашњих послова и тужилаштва била веома строга, до те мере да је постојала превентивна контрола, пре штампања, а бележени су и случајеви забране изласка појединих бројева извесних новина не због негативног, већ због одсуства позитивног писања о влади и њеном председнику. У овом одељку аутор је донео и попис најзначајнијих новинских наслова по бановинама, дајући податке о њиховим тиражима и њиховој политичкој оријентацији, наглашавајући и спремност власти да разним субвенцијама и донацијама купује лојалност штампе. Симић је посебну пажњу посветио провладиним листовима: Времену, које је било највећим делом у својини породице Стојадиновић, и *Самоуправи*, традиционалном гласилу радикала. Овај други лист је био обновљен као партијски орган ЈРЗ-а. Лист није имао економски резон јер је пословао са великим губицима који су надокнађивани знатним донацијама. Имао је преваходно пропагандну улогу.

Одељак посвећен развоју радио-пропаганде посебно је занимљив и представља један од бољих показатеља у којој мери је Стојадиновић придавао значај сопственој и државној пропаганди. У многоме заостала у том погледу за својим суседима, Југославија за Стојадиновићеве владе бележи знатан напредак, иако остаје на скромним нивоима у погледу развијености радио-делатности. Приметан је био и напор да се ојача београдска радио-служба, са једне стране као државна централа, а са друге и да би се потиснуо утицај Загреба, који је имао развијенију радиофонију.

Поред ЦПБ-а постојао је и Партијски пресбиро ЈРЗ-а, којем је такође посвећен део излагања Симићеве монографије. Та партијска служба функционисала је од септембра 1936. године са задатком да прати и координира писање штампе о ЈРЗ-а и њеном вођи. Према једном извештају о раду ове службе, њој је „увек пред очима само општи државни и партијски интерес, као и воља шефа ЈРЗ-а“.

Конечно, један одељак монографије посвећен је употреби филма као пропагандног средства Милана Стојадиновића. Остварујући значајан напредак и на том пољу, за пропаганду Милана Стојадиновића коришћена су савремена средства филмске индустрије, а монтажа једног пропагандног филма урађена је у Берлину, „од стране стручњака из нацистичке странке“.

Четврто поглавље, „Манифестација пропаганде Милана Стојадиновића и њени циљеви“ бави се на конкретнији начин садржајима пропаганде у привреди, у политичкој борби, према иностранству, према верским заједницама и националним мањинама и у култури и просвети. Кроз ово поглавље Симић је реконструисао делатност огранака Стојадиновићеве пропаганде анализираних у претходном поглављу. Истицање привредних успеха (како оних евидентних тако и оних кон-

струисаних „фризирањем“ података) и економског патриотизма, равноправног економског третмана свих делова земље, бриге о сељаштву, изазова хрватског економског питања (Рудолф Бићанић) – све су то били задаци односно мете пропагандне делатности у привреди.

У домену политике, Симић је нарочито нагласио негативну пропаганду према опозицији. Представљање политичког противника са омаловажавањем и веома често до крајности неумесним квалификацијама манир је те пропаганде. У Симићевом раду анализирани су: посебни одељци у страначкој штампи посвећени опадању опозиције; карикатуре; истицање изостанка везе са народом када је реч о опозиционим првацима (изузимајући Мачека); неколики случајеви радикалних заокрета у представи појединих личности (зависно од њиховог односа према Стојадиновићевој политици) и друго. Посебно место придавано је антикомунистичком деловању. Опозиција, иако није остајала без одговора на ову пропаганду, није била дорасла изазову пред који ју је Стојадиновић поставио.

И у пропаганди према иностранству, разуме се, Стојадиновић се ангажовао са својим сарадницима. Намењена како југословенским исељеницима тако и странцима, пре свега политичким људима у иностранству, та пропаганда је била прилагођавана и одмеравана у складу са приликама у конкретной земљи и вођена је преко домаћих и страних новинара. „Тако је у Енглеској Стојадиновић представљан као присталица двопартијског система, у САД као носилац пројекта сличног оном који је покренуо председник Рузвелт. Ћано је био уверен да је он фашиста у „души“ и слично“, сажето бележи Симић. Поред тога, приватним посетама страних личности из политике и културе Југославији придаван је велики значај и њима су као водичи по земљи додељивани поверљиви и способни појединци, којима је препоручивано да својим гостима излазе у сусрет до „крајњих граница материјалних и моралних“.

Верско питање је у Југославији имало велики значај из разлога које не треба нарочито наглашавати. Потреба за равноправним третманом верских заједница („брат је мио, које вере био“) била је један од услова јединства државе. У монографији се помиње Стојадиновићева делатност у смислу законског решавања проблема исламске и римокатоличке вероисповести, при чему средишње место овог одељка монографије чини Стојадиновићева пропаганда у вези са Конкордатом из 1937. године.

Према националним мањинама такође је вођена пропаганда која је за резултат имала у суштини већинско провладино расположење међу мањинама, иако је ово питање третирано мање-више као резидуално. Слично је донекле било и са културом и просветом, у којима пропаганда није ни из близа била толико елаборирана и разноврсна. Описмењавање, национално васпитавање омладине, политичко дисциплиновање просветног кадра, добротворни прилози културним установама, уз једноставан механизам подршке лојалним и кажњавања нелојалних, били су средиште пропагандне активности у овим областима.

Последње поглавље рада посвећено је предизборној пропаганди. Након краћег прегледа избора, метода њиховог спровођења и резултата у Краљевини Југославији након доношења устава из 1931. године, Симићево излагање концентрише се на Стојадиновићеву пропаганду за изборе децембра 1938, на којима су најбоље до изражаја дошли „пропагандни напори ЈРЗ за постизање изборне победе“. У овом поглављу Симићев рад се тематски довршава, заокружује се целина кроз реконструкцију начина на који је пропаганда функционисала на свом главном

терену – у борби за власт. Ту се огледа сва манипулативност, бахатост па и бруталност (политички противник је „непријатељ“) политичке борбе и самог Стојадиновића, који је диктирао тон те борбе, очекујући при томе да се сви државни органи ставе у службу вође. Ко то неће, треба да буде „или у апси или да је већ разрешен дужности“. Режираност страначких скупова ЈРЗ-а била је на завидном нивоу са детаља испланираним током. Важно место у целокупној изградњи Стојадиновићеве личности имало је његово истицање као чувара „политичког тестамена неумрлог Николе Пашића“. Митинзи, рекламирање владиних резултата, изложбе за чију организацију су коришћени државни органи и државна средства, репресија – били су само неки од видова Стојадиновићеве нелојалне политичке утакмице.

Иако Стојадиновића назива „једним од најконтроверзнијих српских политичара“, Симић је настојао да свом раду пружи *југословенски* контекст, што је од подразумевајуће методолошке карактеристике постало посебно респектабилна врлина када је реч о радовима који се баве југословенским простором у периоду од 1918. до 1991. године, па је треба посебно и нагласити. Закључимо тиме да књига магистра Бојана Симића несумњиво представља тематско освежење у историографији о Југославији и да ће бити корисна за свакога ко се посвети изучавању епохе у којој је као њена кључна личност деловао Милан Стојадиновић.

Срђан МИЛОШЕВИЋ

Срби и Југославија. Држава, друштво, политика,
зборник радова, ур. др Момчило Исић,
Институт за новију историју Србије, Београд, 2007, 397 стр.

Зборник радова *Срби и Југославија. Држава, друштво, политика* настао је као део колективног напора већег броја сарадника Института за новију историју Србије из Београда да презентују почетне резултате до којих су дошли у првој години реализације истоименог пројекта који у периоду од 2006. до 2010. године финансира Министарство за науку Републике Србије. Његова композиција и разноликост тема које су заступљене сведоче о комплексности коју сам пројекат собом носи, као и о тежини задатка кога су се сарадници поменутог института прихватили. Истраживања чије резултате имамо пред собом у овом зборнику у неку руку представљају наставак истраживања која је већина сарадника ИНИС-а већ обавила током рада на претходним пројектима *Историја српског народа* и *Срби и распад Југославије* који су реализовани у последњих неколико година. На темељу актуелних али и оних претходних истраживања настао је, дакле, зборник радова *Срби и Југославија. Држава, друштво, политика*, у коме читалац може наћи радове који се баве друштвеним, економским, културним, просветним, верским и политичким приликама у Србији али и код Срба у другим деловима југословенске државе (па чак и изван ње) током њеног готово стогодишњег трајања. Ако се пажљиво посматра композиција зборника и одабир тема које су у њему обрађене може се приметити да постоји одређена несразмера када је у питању заступљеност појединих временских периода или изостанак појединих важних тема. Међутим, ако се узме у обзир да су у питању тек почетни резултати истраживачких напора и да добар део сарадника ИНИС-а још није био у прилици да, услед великог обима